ARREST VAN HET HOF

4 juli 2000 *

In zaak C-62/98,

Commissie van de Europese Gemeenschappen, vertegenwoordigd door A. Caeiro, juridisch hoofdadviseur, B. Mongin en M. Afonso, leden van haar juridische dienst, als gemachtigden, domicilie gekozen hebbende te Luxemburg bij C. Gómez de la Cruz, lid van die dienst, Centre Wagner, Kirchberg,

verzoekster,

tegen

Portugese Republiek, vertegenwoordigd door L. Fernandes, directeur van de juridische dienst van het directoraat-generaal Europese Gemeenschappen van het Ministerie van Buitenlandse zaken, en M. L. Duarte, juridisch adviseur bij diezelfde dienst, als gemachtigden, domicilie gekozen hebbende te Luxemburg ter Portugese ambassade, Allée Scheffer 33,

verweerster,

* Procestaal: Portugees.

betreffende een verzoek om vast te stellen dat de Portugese Republiek, door de scheepvaartovereenkomsten die zij heeft gesloten met de Republiek Senegal, goedgekeurd bij decreet nr. 99/79 van 14 september 1979, de Republiek Kaapverdië, goedgekeurd bij decreet nr. 119/79 van 7 november 1979, de Republiek Angola, goedgekeurd bij decreet nr. 71/79 van 18 juli 1979, en de Democratische Republiek Sao Tomé en Principe, goedgekeurd bij decreet nr. 123/79 van 13 november 1979, niet op te zeggen of aan te passen, zodat onderdanen van de Gemeenschap een billijke, vrije en niet-discriminerende toegang krijgen tot het aan de Portugese Republiek toekomende ladingaandeel, overeenkomstig verordening (EEG) nr. 4055/86 van de Raad van 22 december 1986 houdende toepassing van het beginsel van het vrij verrichten van diensten op het zeevervoer tussen de lidstaten onderling en tussen de lidstaten en derde landen (PB L 378, blz. 1), de krachtens de artikelen 3 en 4, lid 1, van die verordening op haar rustende verplichtingen niet is nagekomen,

wijst

HET HOF VAN JUSTITIE,

samengesteld als volgt: G. C. Rodríguez Iglesias, president, J. C. Moitinho de Almeida, D. A. O. Edward (rapporteur), L. Sevón en R. Schintgen, kamerpresidenten, C. Gulmann, J.-P. Puissochet, G. Hirsch, P. Jann, H. Ragnemalm en M. Wathelet, rechters,

advocaat-generaal: J. Mischo
griffier: H. von Holstein, adjunct-griffier

gezien het rapport ter terechtzitting,

gehoord de pleidooien van partijen ter terechtzitting van 14 september 1999,

gehoord de conclusie van de advocaat-generaal ter terechtzitting van 20 oktober 1999,

het navolgende

Arrest

1 Bij op 27 februari 1998 ter griffie van het Hof neergelegd verzoekschrift heeft de Commissie van de Europese Gemeenschappen krachtens artikel 169 EG-Verdrag (thans artikel 226 EG) het Hof verzocht vast te stellen dat de Portugese Republiek, door de scheepvaartovereenkomsten die zij heeft gesloten met de Republiek Senegal, goedgekeurd bij decreet nr. 99/79 van 14 september 1979, de Republiek Kaapverdië, goedgekeurd bij decreet nr. 119/79 van 7 november 1979, de Republiek Angola, goedgekeurd bij decreet nr. 71/79 van 18 juli 1979, en de Democratische Republiek Sao Tomé en Principe, goedgekeurd bij decreet nr. 123/79 van 13 november 1979, niet op te zeggen of aan te passen, zodat onderdanen van de Gemeenschap een billijke, vrije en niet-discriminerende toegang krijgen tot het aan de Portugese Republiek toekomende ladingaandeel, overeenkomstig verordening (EEG) nr. 4055/86 van de Raad van 22 december 1986 houdende toepassing van het beginsel van het vrij verrichten van diensten op het zeevervoer tussen de lidstaten onderling en tussen de lidstaten en derde landen (PB L 378, blz. 1), de krachtens de artikelen 3 en 4, lid 1, van die verordening op haar rustende verplichtingen niet is nagekomen.

2 In repliek heeft de Commissie erop gewezen, dat de nodige wijzigingen in de overeenkomsten waren aangebracht, met uitzondering van de overeenkomst met de Republiek Angola (hierna: „bestreden overeenkomst"). Onder die omstandigheden heeft de Commissie het beroep beperkt tot de overeenkomst met dat land, aangezien die overeenkomst nog steeds niet was gewijzigd.

Het toepasselijke gemeenschapsrecht

3 Artikel 234 EG-Verdrag (thans, na wijziging, artikel 307 EG) luidt:

„De rechten en verplichtingen voortvloeiende uit overeenkomsten vóór de inwerkingtreding van dit Verdrag gesloten tussen een of meer lidstaten enerzijds en een of meer derde staten anderzijds, worden door de bepalingen van dit Verdrag niet aangetast.

Voor zover deze overeenkomsten niet verenigbaar zijn met dit Verdrag maken de betrokken lidstaat of lidstaten gebruik van alle passende middelen om de vastgestelde onverenigbaarheid op te heffen. Indien nodig verlenen de lidstaten elkaar bijstand teneinde dat doel te bereiken en volgen in voorkomende gevallen een gemeenschappelijke gedragslijn.

Bij de toepassing van de overeenkomsten, bedoeld in de eerste alinea, houden de lidstaten rekening met het feit dat de voordelen door elke lidstaat in dit Verdrag toegestaan, een wezenlijk bestanddeel uitmaken van de totstandkoming van de Gemeenschap en dientengevolge onverbrekelijk verbonden zijn met de oprichting van gemeenschappelijke instellingen, met het toekennen van bevoegdheden aan die instellingen en met het verlenen van dezelfde voordelen door de overige lidstaten."

4 Verordening nr. 4055/86 bevat de volgende bepalingen:

Artikel 1, lid 1:

„Het vrij verrichten van diensten inzake zeevervoer tussen de lidstaten onderling en tussen de lidstaten en derde landen is van toepassing op de onderdanen van de lidstaten die in een andere lidstaat zijn gevestigd dan in die van degene voor wie de diensten worden verricht."

Artikel 2:

„In afwijking van artikel 1, worden de vóór 1 juli 1986 bestaande unilaterale nationale beperkingen op het vervoer van bepaalde goederen dat geheel of gedeeltelijk gereserveerd is voor onder nationale vlag varende schepen, overeenkomstig het volgende tijdschema geleidelijk afgeschaft:

— vervoer tussen de lidstaten met schepen die de vlag van een lidstaat voeren: 31 december 1989,

— vervoer tussen de lidstaten en derde landen met schepen die de vlag van een lidstaat voeren: 31 december 1991,

— vervoer tussen de lidstaten en tussen de lidstaten en derde landen met andere schepen: 1 januari 1993."

Artikel 3:

„Vrachtverdelingsregelingen in bestaande bilaterale overeenkomsten tussen lidstaten en derde landen worden geleidelijk afgeschaft of aangepast in overeenstemming met artikel 4."

Artikel 4, lid 1:

„Bestaande vrachtverdelingsregelingen die niet geleidelijk zijn afgeschaft in overeenstemming met artikel 3, worden als volgt aan de communautaire wetgeving aangepast:

a) voor wat het aan de gedragscode voor lijnvaartconferences van de Verenigde Naties gebonden verkeer betreft, dienen de regelingen in overeenstemming te zijn met deze code en te voldoen aan de eisen die aan de lidstaten worden gesteld krachtens verordening (EEG) nr. 954/79;

b) voor wat het niet aan de gedragscode voor lijnvaartconferences van de Verenigde Naties gebonden verkeer betreft, moeten de overeenkomsten zo spoedig mogelijk en in elk geval vóór 1 januari 1993 zo worden aangepast dat alle onderdanen van de Gemeenschap in de zin van artikel 1 een billijke, vrije en niet-discriminerende toegang krijgen tot de vracht die aan de betrokken lidstaten toekomt."

5 Overeenkomstig artikel 12 is verordening nr. 4055/86 op 1 januari 1987 in werking getreden.

De bestreden overeenkomst

6 De bestreden overeenkomst is in juli 1979 gesloten, dat wil zeggen een geruim aantal jaren voordat de Portugese Republiek op 1 januari 1986 tot de Gemeenschappen toetrad.

7 Artikel VI van de bestreden overeenkomst luidt:

„1 — De overeenkomstsluitende partijen hebben het recht om gelijkelijk deel te nemen aan het zeevervoer van goederen tussen de havens van de Portugese Republiek en de havens van de Volksrepubliek Angola.

(...)

4 — Ter uitvoering van deze overeenkomst stellen de door de bevoegde autoriteiten aan te wijzen scheepvaartondernemingen van de Portugese Republiek en de Republiek Angola vast, welke vormen het meest geschikt zijn voor een efficiënt vervoer."

8 Artikel XV van die overeenkomst bepaalt:

„(...)

2 — Deze overeenkomst blijft van kracht gedurende twaalf maanden volgende op de datum waarop een der overeenkomstsluitende partijen aan de andere partij te kennen geeft, de overeenkomst te willen opzeggen."

9 Volgens de bestreden overeenkomst is het vervoer van vrachten tussen de overeenkomstsluitende partijen voorbehouden aan schepen die de vlag van een der partijen voeren of aan schepen die worden geëxploiteerd door personen of ondernemingen die de nationaliteit van één der partijen hebben. Door onderdanen van andere lidstaten geëxploiteerde schepen zijn dus uitgesloten van het onder die overeenkomst vallende verkeer. De overeenkomsten van de Portugese Republiek met de Republiek Senegal, de Republiek Kaapverdië en de Democratische Republiek Sao Tomé en Principe bevatten eveneens een dergelijke vrachtverdelingsclausule.

De precontentieuze procedure

10 Daar de Commissie van mening was, dat de vrachtverdelingsclausules in de genoemde overeenkomsten, daaronder begrepen de bestreden overeenkomst, onder verordening nr. 4055/86 en met name artikel 4, lid 1, vielen en gewijzigd hadden moeten worden om met die verordening in overeenstemming te worden gebracht, zond zij de Portugese Republiek een aantal brieven.

11 In antwoord op een brief van de Commissie van 3 december 1992 deelden de Portugese autoriteiten bij brief van 15 februari 1993 mee, dat zij zich steeds bewust waren geweest van de verplichtingen die voortvloeiden uit de artikelen 3 en 4 van verordening nr. 4055/86.

12 Daar de Portugese Republiek de genoemde overeenkomsten niet wijzigde, zond de Commissie haar op 9 november 1995 een aanmaningsbrief.

13 In haar antwoord van 27 augustus 1996 erkende de Portugese regering, dat de genoemde overeenkomsten gewijzigd moesten worden, gelet op de artikelen 3 en 4 van verordening nr. 4055/86. Zij verklaarde, dat de procedures tot wijziging of opzegging van de desbetreffende overeenkomsten reeds waren ingeleid, maar dat de aanpassing om diverse redenen nog niet was voltooid. Ten slotte bevestigde zij opnieuw, dat geen gebruik werd gemaakt van de vrachtverdelingsclausules en dat zij alsook de landen die bij die overeenkomsten partij waren, bereid waren om de reders van derde landen in het zeevervoer alle rechten te garanderen die uit de toepassing van verordening nr. 4055/86 voortvloeiden, zonder enige beperking van het beginsel van het vrij verrichten van diensten.

14 Daar geen enkele overeenkomst binnen de door de Commissie gestelde termijn werd gewijzigd of opgezegd, zond de Commissie de Portugese Republiek op 6 juni 1997 een met redenen omkleed advies waarin zij haar overeenkomstig artikel 169 van het Verdrag verzocht, de nodige maatregelen te treffen om binnen een termijn van twee maanden na de betekening ervan aan dit advies te voldoen.

15 Bij brief van 11 november 1997 verklaarden de Portugese autoriteiten, dat de wijzigingsvoorstellen waarmee de overeenkomsten in overeenstemming moesten worden gebracht met het in verordening nr. 4055/86 geformuleerde beginsel, reeds via de diplomatieke weg waren verzonden om door de betrokken Afrikaanse landen te worden bestudeerd en aangepast. In dit verband beklemtoonde zij, dat van de vier betrokken Afrikaanse landen de Republiek Senegal en de Republiek Kaapverdië reeds hadden ingestemd met de door de Portugese Republiek voorgestelde wijziging van de betrokken overeenkomsten. Bij brief van 19 maart 1998 verstrekte de Portugese Republiek de Commissie verdere gegevens in aanvulling op haar brief van 11 november 1997.

16 Omdat concrete wijzigingen uitbleven, heeft de Commissie op 27 februari 1998 het onderhavige beroep ingesteld.

Argumenten van partijen

17 De Commissie merkt op, dat verordening nr. 4055/86 het vrij verrichten van diensten beoogt te verzekeren in het zeevervoer tussen de lidstaten en tussen lidstaten en derde landen. Ingevolge de bestreden overeenkomst is het vervoer van vrachten tussen de partijen voorbehouden aan schepen die de vlag van een der partijen voeren of aan schepen die worden geëxploiteerd door personen of ondernemingen die de nationaliteit van een der partijen hebben. De door onderdanen van andere lidstaten geëxploiteerde schepen zijn derhalve uitgesloten van het verkeer dat onder die overeenkomst valt. De Commissie is derhalve van mening, dat de overeenkomst had moeten worden gewijzigd teneinde in overeenstemming te zijn met verordening nr. 4055/86 en met name met artikel 4, lid 1, ervan.

18 In dit verband merkt de Commissie op, dat artikel 2 van verordening nr. 4055/86 de data specificeert waarop een overeenkomst moest worden aangepast, en zodoende vaste vorm geeft aan de enige uitzonderingen op het vrij verrichten van diensten inzake zeevervoer die in artikel 1, lid 1, van die verordening worden toegestaan.

19 Overeenkomstig artikel 4, lid 1, sub b, van verordening nr. 4055/86 moest de overeenkomst, voor wat het niet aan de gedragscode voor lijnvaartconferences van de Verenigde Naties gebonden verkeer betreft, zo snel mogelijk worden aangepast en in elk geval vóór 1 januari 1993. Wat het aan de gedragscode voor lijnvaartconferences van de Verenigde Naties gebonden verkeer betreft, bedoeld in artikel 4, lid 1, sub a, van de verordening, is geen termijn gesteld voor de aanpassingen.

20 De Commissie beklemtoont, dat ongeacht of het verkeer onder artikel 4, lid 1, sub a of b, van verordening nr. 4055/86 valt, de termijn waarbinnen de bestreden overeenkomst had moeten worden aangepast, reeds lang verstreken is. Sinds de inwerkingtreding van de verordening is meer dan voldoende tijd verstreken om de Portugese Republiek in staat te stellen, de overeenkomst te wijzigen of desnoods op te zeggen en aldus aan haar verplichtingen te voldoen.

21 De Portugese regering betwist niet, dat de vrachtverdelingsclausules in de bestreden overeenkomst op grond van de artikelen 3 en 4 van verordening nr. 4055/86 moeten worden gewijzigd, en stelt, dat zij met alle haar ter beschikking staande diplomatieke middelen heeft geprobeerd, de Angolese autoriteiten ertoe te brengen een dergelijke wijziging te accepteren. Inmiddels heeft de Portugese regering besloten in het kader van de Conférence ministérielle des États d'Afrique occidentale et centrale sur les transports maritimes

(CMEAOC; ministeriële conferentie van de staten van West- en Midden-Afrika voor het zeevervoer) enkel een beroep te doen op de vrachtverdelingsregelingen die door alle lidstaten worden erkend.

22 Aangezien de onderhandelingen met de Republiek Angola reeds ver zijn gevorderd en zo goed als afgerond zijn en de met de vrije dienstverrichting strijdige vrachtverdelingsregelingen niet worden toegepast, is de Portugese Republiek van mening, dat de actie van de Commissie uit hoofde van artikel 169 van het Verdrag prematuur en juridisch ongegrond is.

23 Het verzoek van de Commissie mist juridische grondslag, aangezien het niet naar artikel 234 van het Verdrag verwijst. Het juridische kader dat door deze bepaling wordt gewaarborgd, moet noodzakelijkerwijs tot uitdrukking komen in de motivering van een verzoek om wijziging of opzegging van een overeenkomst die vóór de toetreding tot de Gemeenschappen is gesloten (hierna: „precommunautaire overeenkomst").

24 De Portugese regering is van mening, dat haar geen enkel verwijt kan worden gemaakt, gelet op de bewoordingen van artikel 234 van het Verdrag. Gaat het om precommunautaire overeenkomsten die de toepassing van het EG-Verdrag of het krachtens dit Verdrag vastgestelde rechtsregels geheel of gedeeltelijk verhinderen, dan verplicht artikel 234, tweede alinea, van het Verdrag de lidstaten immers om gebruik te maken van alle passende middelen om de tegenstrijdigheid tussen een bepaling van een overeenkomst en een communautaire bepaling op te heffen. Dit artikel houdt echter geen resultaatverplichting in, in de zin dat de lidstaten de vastgestelde onverenigbaarheid zouden moeten opheffen ongeacht de juridische consequenties en de politieke prijs daarvan.

25 De opzegging van een overeenkomst vormt geen „passend middel" in de zin van deze bepaling. Opzegging kan slechts worden verlangd, indien duidelijk is dat het derde land niet wil onderhandelen over wijziging van de overeenkomst. Problemen van politieke of andere aard die wijziging van de overeenkomst verhinderen, zijn op zich onvoldoende om opzegging ervan te verlangen.

26 Volgens de Portugese regering moet de tweede alinea van artikel 234 van het Verdrag worden gelezen in samenhang met de eerste alinea, zodat de opheffing van de onverenigbaarheid moet plaatsvinden op een wijze die het recht van derde landen die bij een precommunautaire overeenkomst partij zijn, zo min mogelijk aantast en toch de volle werking van het gemeenschapsrecht verzekert.

27 Indien artikel 234, tweede alinea, van het Verdrag de lidstaten verplichtte een precommunautaire overeenkomst op te zeggen ingeval wijziging van de onverenigbare clausules langs diplomatieke weg mislukt of zeer moeilijk blijkt te zijn, dan zou de laatste volzin van deze bepaling geen betekenis hebben. Voor de opzegging van een precommunautaire overeenkomst heeft de lidstaat immers niet de hulp of bijstand van andere lidstaten nodig, aangezien het om een eenzijdige wilsuiting gaat.

28 Een verplichting tot opzegging van een overeenkomst op grond van artikel 234, tweede alinea, van het Verdrag kan volgens de Portugese regering slechts bij uitzondering en in extreme gevallen bestaan. Aangezien het een handeling betreft

die in beginsel tot internationale aansprakelijkheid leidt, is opzegging slechts gerechtvaardigd indien aan twee voorwaarden is voldaan, namelijk volledige onverenigbaarheid van de bepaling van een precommunautaire overeenkomst met het gemeenschapsrecht en onmogelijkheid om het gemeenschapsbelang ter zake met politieke of andere middelen te waarborgen.

29 In casu is de tweede voorwaarde niet vervuld: de te wijzigen vrachtverdelingsregelingen worden niet toegepast, zodat de formele draagwijdte ervan het gemeenschapsbelang bij een volledige en daadwerkelijke verwezenlijking van het vrij verrichten van diensten op het gebied van het zeevervoer niet aantast.

30 Opzegging is bovendien een onevenredig middel om het doel van artikel 234, tweede alinea, van het Verdrag te bereiken, omdat daarmee de buitenlandse belangen van de Portugese Republiek ten opzichte van het gemeenschapsbelang, dat in de praktijk geen daadwerkelijke en wezenlijke schade ondervindt, volledig worden miskend. Een opzegging zou uiterst nadelige gevolgen hebben voor de diplomatieke, politieke en economische betrekkingen tussen die lidstaat en de Republiek Angola, die behoort tot de speerpuntlanden van het Portugese buitenlandse beleid en derhalve mede een voorname plaats inneemt in het communautaire beleid op het gebied van de handel en de ontwikkelingssamenwerking.

31 Ten slotte moet rekening worden gehouden met de oorlogssituatie en de situatie van voortdurende spanning in Angola, waardoor het ontwikkelen van normale diplomatieke betrekkingen op gebieden die voor die staat niet strategisch en evenmin prioritair zijn, bijzonder moeilijk is.

Beoordeling door het Hof

32 De Commissie en de Portugese Republiek zijn het erover eens, dat de vrachtverdelingsclausules in de bestreden overeenkomst wijziging van de overeenkomst noodzakelijk maken, wil zij verenigbaar zijn met de artikelen 3 en 4 van verordening nr. 4055/86.

33 In casu is de Portugese regering er niet in geslaagd, de bestreden overeenkomst binnen de in verordening nr. 4055/86 voorziene termijnen langs diplomatieke weg te wijzigen.

34 Het Hof heeft reeds geoordeeld, dat de betrokken lidstaat onder die omstandigheden, voor zover opzegging van dit soort overeenkomst internationaalrechtelijk mogelijk is, deze overeenkomst dient op te zeggen (zie in die zin arrest van 14 september 1999, Commissie/België, C-170/98, Jurispr. blz. I-5493, punt 42).

35 De Portugese regering betwist echter dat er sprake is van een niet-nakoming, en wel hoofdzakelijk om drie redenen.

36 Om te beginnen acht zij de actie van de Commissie prematuur, omdat de onderhandelingen met de Republiek Angola een vergevorderd stadium hebben bereikt.

37 Dienaangaande moet eraan worden herinnerd, dat de Commissie, gelet op haar rol van hoedster van het Verdrag, bij uitsluiting bevoegd is te beslissen, of het opportuun is om een niet-nakomingsprocedure in te leiden (zie arrest van 11 augustus 1995, Commissie/Duitsland, C-431/92, Jurispr. blz. I-2189, punt 22).

38 Vervolgens stelt de Portugese regering, dat de oorlogssituatie en de aanhoudende spanningen in Angola een rechtvaardiging vormen.

39 Dienaangaande moet erop worden gewezen, dat het bestaan van een moeilijke politieke situatie in een overeenkomstsluitend derde land, zoals in casu het geval is, een niet-nakoming van de uit het Verdrag voortvloeiende verplichtingen door een lidstaat niet kan rechtvaardigen (zie arrest Commissie/België, reeds aangehaald, punt 42).

40 Ten slotte betoogt de Portugese regering, kort gezegd, dat met betrekking tot precommunautaire overeenkomsten tussen een lidstaat en een derde land artikel 234 van het Verdrag weliswaar de verplichting inhoudt om alle passende middelen te gebruiken om een tegenstrijdigheid tussen een bepaling in de overeenkomst en een communautaire bepaling op te heffen, doch dat deze bepaling ook oog heeft voor de juridische consequenties en de politieke kosten van die verplichting. Een verplichting tot opzegging op grond van artikel 234 van het Verdrag zou namelijk enkel bij uitzondering en in extreme gevallen bestaan. Volgens de Portugese regering betekent die opzegging een onevenredige achterstelling van de belangen van haar buitenlandse beleid ten opzichte van het communautaire belang. Voorts behoort de Commissie in de motivering van een verzoek om wijziging of opzegging van een precommunautaire overeenkomst naar die bepaling te verwijzen.

41 Bijgevolg moeten de omstandigheden worden onderzocht, waarin een lidstaat met het gemeenschapsrecht strijdige maatregelen kan handhaven op basis van een precommunautaire overeenkomst met een derde land.

42 Artikel 234, eerste alinea, van het Verdrag bepaalt, dat de rechten en verplichtingen voortvloeiende uit overeenkomsten vóór de inwerkingtreding van het Verdrag gesloten tussen een of meer lidstaten enerzijds en een of meer derde staten anderzijds, door de bepalingen van het Verdrag niet worden aangetast. Artikel 234, tweede alinea, verplicht de lidstaten echter, gebruik te maken van alle passende middelen om de eventuele onverenigbaarheid tussen die overeenkomst en het EG-Verdrag op te heffen.

43 Artikel 234 heeft een algemene strekking en geldt voor elke internationale overeenkomst, ongeacht haar voorwerp, die de toepassing van het Verdrag kan beïnvloeden (zie arresten van 14 oktober 1980, Burgoa, 812/79, Jurispr. blz. 2787, punt 6, en 2 augustus 1993, Levy, C-158/91, Jurispr. blz. I-4287, punt 11).

44 Gelijk uit het arrest Burgoa (reeds aangehaald) volgt, beoogt artikel 234, eerste alinea, van het Verdrag overeenkomstig de volkenrechtelijke beginselen (zie artikel 30, lid 4, sub b, van het Verdrag van Wenen van 1969 inzake het verdragenrecht) te preciseren, dat de gelding van het EG-Verdrag geen invloed heeft op de verplichting van de betrokken lidstaat om de uit een oudere overeenkomst voortvloeiende rechten van derde landen te eerbiedigen en de daarmee samenhangende verplichtingen na te komen.

45 Hieruit volgt, dat de Portugese Republiek nog steeds de rechten moet eerbiedigen die de Republiek Angola aan de bestreden overeenkomst ontleent.

46 De bestreden overeenkomst bevat echter een clausule (artikel XV) die de overeenkomstsluitende partijen expliciet de mogelijkheid biedt, de overeenkomst op te zeggen, zodat opzegging van de overeenkomst door de Portugese Republiek niet in strijd zou zijn met de rechten van de Republiek Angola op grond van die overeenkomst.

47 De verplichtingen die krachtens de artikelen 3 en 4 van verordening nr. 4055/86 op de Portugese Republiek rusten, worden daarom niet beïnvloed door het beginsel genoemd in artikel 234, eerste alinea, van het Verdrag.

48 Ten aanzien van het argument van de Portugese regering, dat een verplichting tot opzegging in het kader van artikel 234 van het Verdrag uitzondering is, volstaat de vaststelling, dat de verplichting van de Portugese Republiek in casu niet op die verdragsbepaling, maar op de bepalingen van verordening nr. 4055/86 is gebaseerd.

49 Bovendien hebben de lidstaten in het kader van artikel 234 van het Verdrag weliswaar de keuze, welke passende maatregelen zij willen nemen, doch dit neemt

niet weg dat zij verplicht zijn de onverenigbaarheid van een precommunautaire overeenkomst met het EG-Verdrag op te heffen. Stuit een lidstaat op moeilijkheden die wijziging van een overeenkomst onmogelijk maken, dan kan men dus niet uitsluiten, dat hij die overeenkomst moet opzeggen.

50 Aangaande het argument, dat die opzegging een onevenredige achterstelling van de buitenlandse belangen van de Portugese Republiek ten opzichte van het communautaire belang betekent, moet worden opgemerkt, dat het evenwicht tussen de belangen op het gebied van het buitenlandse beleid van een lidstaat en het communautaire belang reeds in aanmerking is genomen in artikel 234 van het Verdrag, aangezien die bepaling een lidstaat toestaat om een communautaire bepaling te negeren, teneinde de rechten van derde landen voortvloeiende uit een oudere overeenkomst te eerbiedigen en zijn daarmee samenhangende verplichtingen na te komen. Dit artikel laat hun tevens de keuze van de passende middelen om de betrokken overeenkomst in overeenstemming met het gemeenschapsrecht te brengen.

51 Ten aanzien van de ontbrekende rechtsgrondslag ten slotte, omdat de Commissie niet naar artikel 234 van het Verdrag heeft verwezen, volstaat de vaststelling, dat het verzoek van de Commissie in casu op verordening nr. 4055/86 was gebaseerd.

52 Onder deze omstandigheden moet worden vastgesteld dat de Portugese Republiek, door de bestreden overeenkomst niet op te zeggen of aan te passen, zodat

onderdanen van de Gemeenschap een billijke, vrije en niet-discriminerende toegang krijgen tot het aan de Portugese Republiek toekomende ladingaandeel, overeenkomstig verordening nr. 4055/86, de krachtens de artikelen 3 en 4, lid 1, van die verordening op haar rustende verplichtingen niet is nagekomen.

Kosten

53 Ingevolge artikel 69, lid 2, van het Reglement voor de procesvoering wordt de in het ongelijk gestelde partij in de kosten verwezen, voor zover dit is gevorderd. Aangezien de Portugese Republiek in het ongelijk is gesteld, moet zij overeenkomstig de vordering van de Commissie in de kosten worden verwezen.

HET HOF VAN JUSTITIE,

rechtdoende, verstaat:

1) **Door de scheepvaartovereenkomst met de Republiek Angola niet op te zeggen of aan te passen, zodat onderdanen van de Gemeenschap een billijke,**

vrije en niet-discriminerende toegang krijgen tot het aan de Portugese Republiek toekomende ladingaandeel, overeenkomstig verordening (EEG) nr. 4055/86 van de Raad van 22 december 1986 houdende toepassing van het beginsel van het vrij verrichten van diensten op het zeevervoer tussen de lidstaten onderling en tussen de lidstaten en derde landen, is de Portugese Republiek de krachtens de artikelen 3 en 4, lid 1, van die verordening op haar rustende verplichtingen niet nagekomen.

2) De Portugese Republiek wordt in de kosten verwezen.

Rodríguez Iglesias Moitinho de Almeida Edward Sevón

Schintgen Gulmann Puissochet Hirsch

Jann Ragnemalm Wathelet

Uitgesproken ter openbare terechtzitting te Luxemburg op 4 juli 2000.

De griffier

R. Grass

De president

G. C. Rodríguez Iglesias